

До спеціалізованої вченої ради Д 64.086.02
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ВІДГУК
офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Якубівського Ігоря Євгеновича на дисертаційну роботу
Таш'яна Романа Івановича на тему: «Недійсність правочинів
у цивільному праві України», подану на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і
цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність теми дослідження. Враховуючи приватноправову природу цивільних відносин із притаманними їм засадами юридичної рівності, вільного волевиявлення та майнової самостійності учасників, найбільш поширеним видом юридичних фактів цивільного права є правочини. Тому проблематика, що стосується недійсних правочинів, їх юридичної природи, видів, правових наслідків тощо, належить до фундаментальних питань сучасної цивілістики – як теоретичної, так і прикладної.

У світі, мабуть, не знайдеться жодного кодифікованого акта в галузі цивільного права, який би залишав поза увагою питання щодо недійсності правочинів. Не став винятком у цьому відношенні і Цивільний кодекс України 2003 року, який хоч і передбачив низку оновлених положень щодо регулювання недійсності правочинів у порівнянні із Цивільним кодексом Української РСР 1963 року, проте у значній частині зберіг закріплені останнім нормативні підходи, насамперед у частині правових наслідків недійсності правочинів. Але навіть і ті прогресивні ідеї, відображені розробниками у Цивільному кодексі України, були в певній мірі знівельовані подальшими змінами, внесеними до нього. Йдеться, насамперед, про зміни, внесені у 2010 році до ст. 228 Цивільного кодексу України, якими було повернуто притаманну радянському

цивільному праву конструкцію недійсних правочинів, які суперечать інтересам держави і суспільства, із невластивими для приватноправових відносин правовими наслідками таких недійсних правочинів. Тому й недивно, що у процесі системного оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства України, який триває зараз, велика увага приділяється новелізації положень Цивільного кодексу України щодо недійсності правочинів. Проте цей процес немислимий без ґрунтовних наукових розвідок у цьому напрямі.

За період дії Цивільного кодексу України вітчизняна цивілістична наука поповнилася низкою дисертаційних досліджень, присвячених проблематиці недійсних правочинів. Проте, переважно, це кандидатські дисертації (дисертації доктора філософії), в яких предметом дослідження ставав доволі вузький пласт даної проблематики, зазвичай сфокусований на якомусь із видів недійсних правочинів (правочини, які порушують публічний порядок, правочини з дефектами волі і волевиявлення, правочини, вчинені малолітніми і неповнолітніми за межами їхньої цивільної дієздатності тощо). Між тим, відчутним був і залишається брак теоретичних досліджень, присвячених концептуальним проблемам недійсності правочинів, з'ясуванню їх правової природи, системи, напрацюванню підходів до визначення їх правових наслідків. У цьому відношенні можна пригадати хіба лише одиничні дисертаційні роботи таких дослідників, як І. В. Давидова, О. О. Кот, Я. М. Романюк. За таких умов дисертаційне дослідження Р. І. Таш'яна є абсолютно своєчасним і затребуваним як з наукової, так і з практичної точок зору. Адже дисертацій докторського рівня, спеціально присвячених недійсності правочинів, у вітчизняній цивільно-правовій науці за час дії Цивільного кодексу України по суті не було.

Проблематика недійсних правочинів – це також надзвичайно важлива і складна матерія з позиції правозастосовної практики. Свого часу цим питанням традиційно присвячувалися акти узагальнення судової практики вищих судових інстанцій (постанови пленуму, листи тощо); на даний час маємо огляди судової практики Верховного Суду щодо недійсності правочинів та непоодинокі

відступи від попередніх правових позицій з цих питань. Аналіз ухвалених судами різних інстанцій рішень свідчить про неоднакові підходи щодо підстав визнання правочинів недійсним, застосування правових наслідків такої недійсності, що негативно впливає на захист прав та законних інтересів учасників цивільних відносин. Проблему підсилює той факт що Цивільний кодекс України не містить вичерпного переліку підстав недійсності правочинів, а склади конкретних недійсних правочинів «розпорошені» в актах цивільного та іншого законодавства. Це ще раз підкреслює актуальність обраної здобувачем теми дисертаційного дослідження як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Дисертаційне дослідження висвітлює низку теоретичних та практичних проблем недійсності правочинів та їх правових наслідків у цивільному праві України, що дозволило здобувачеві сформулювати ряд пропозицій щодо внесення змін до Цивільного кодексу України, а також розробити рекомендації щодо удосконалення судової практики. Зазначені пропозиції висвітлені автором у достатній кількості наукових публікацій.

Новизна визначається обраною темою і колом розглянутих у дисертації питань. Сформульовані та аргументовані автором результати дисертації є важливими у теоретичному та практичному аспектах. Низка результатів і висновків, які з них слідують, були отримані вперше, мають високий ступінь наукової новизни. За результатами ознайомлення з науковими положеннями, що винесені на захист, слід зробити висновок про те, що їх переважна більшість відповідає достатньому рівню наукової новизни.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до цільової комплексної програми Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого «Проблеми ефективності правового регулювання цивільних відносин в Україні» № 0111u000963.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації.

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків дисертаційної роботи Р. І. Таш'яна не викликає зауважень, підтверджується теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням праць вітчизняних та зарубіжних вчених, а також комплексним аналізом цивільного законодавства України у його порівняльно-правовому аспекті із положеннями актів цивільного законодавства багатьох зарубіжних країн, у першу чергу – європейських, а також матеріалів судової практики. У першу чергу, з позитивного боку слід відмітити надзвичайно чітко та коректно визначення автором роботи об'єкта та предмета свого дослідження. Правильне розуміння об'єкта та предмета дослідження дозволило автору зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою та донести до наукової громадськості власні теоретичні положення та пропозиції, а також уникнути формалізму.

Представлене наукове дослідження містить змістовний аналіз наукових доробків вчених, які в різні періоди часу досліджували питання недійсності правочинів. Більше того, у дисертації вивчено та проаналізовано періодичну літературу, присвячену даній проблематиці, що свідчить про спробу синтезувати поряд загальноприйнятими поняттями новітні підходи до недійсності правочинів у цивільному праві України.

Автор демонструє вміння коректно вести наукову полеміку з різних проблем за предметом дисертаційного дослідження, здійснювати порівняльний аналіз різних точок зору, законодавчих і правозастосовних підходів і професійно висловлювати власну позицію з аналізованого питання.

Структура дисертації корелюється із поставленими завданнями, об'єктом і предметом дослідження, а застосована автором сучасна методологія наукового пошуку забезпечила успішне досягнення мети.

У дисертаційній роботі використані сучасні методи досліджень та аналізу, зокрема, історико-правовий метод розвитку вчень про недійсність правочинів дозволив дослідити їхню еволюцію починаючи з часів римського приватного права. За допомогою діалектичного методу та методу абстрагування вдалося вивчити предмет дослідження у його динамічному

розвитку, цілісності та суперечності, забезпечити висвітлення юридичного змісту недійсності правочинів, формулювання відповідних дефініцій, виявлення їх ознак. Завдяки методу порівняння виявлено відмінності між недійсними правочинами, підставами недійсності; використання методів індукції та дедукції надало можливість виявити судові помилки та сформулювати висновки та наявність практичних проблем при розгляді спорів про недійсність правочинів, а також розробити відповідні рекомендації щодо тлумачення відповідних норм законодавства. Методи аналізу та синтезу стали в нагоді під час структурування системи підстав недійсності правочинів, для вивчення їх сутності та встановлення взаємозв'язку структурних компонентів, їх дослідження в аналітико-синтетичному аспекті.

Структурні елементи дисертації взаємоузгоджені, об'єднані єдиною концепцією. Наукові положення дисертації, які становлять основу висновків та новизни роботи, відзначаються належною аргументованістю та достовірністю.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність отриманих результатів забезпечується використанням значної теоретичної, нормативної та емпіричної бази дослідження, про що свідчить список використаних джерел (411 найменувань). Здобувачем опрацьовано великий масив наукових праць вітчизняних та іноземних вчених, актів національного та іноземного законодавства, міжнародних актів уніфікації приватного права (Принципи, визначення та модельні правила Європейського приватного права (*DCFR*), Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА (*Principles UNIDROIT*), Принципи європейського контрактного права (*PECL*) тощо), матеріалів судової практики. Викладення матеріалу ґрунтується на глибокому системному аналізі законодавчих актів, спеціальної наукової літератури.

Науково-теоретичною базою дослідження стали наукові праці українських цивілістів у сфері цивільного права, які досліджували проблематику недійсності правочинів, таких як І. В. Венедіктова, В. М. Гордон, А. Б. Гриняк, І. В. Давидова, О. В. Дзера, А. С. Довгерт, В. М. Коссак,

О. О. Кот, Н. С. Кузнецова, Р. А. Майданик, С. О. Погрібний, Я. М. Романюк, І. В. Спасибо-Фатєєва, Р. О. Стефанчук, Є. О. Харитонов, В. Л. Яроцький та інші. В особливий спосіб варто відзначити широке використання здобувачем робіт зарубіжних вчених, перш за все, науковців країн Західної Європи, зокрема, Д. Абта, Р. Бекмана, П. Беркса, Б. Віндшайда, Е. Годеме, Б. Діксона, Л. Еннекцеруса, В. МакБрайда, Б. Маркесініса, Л. Ж. Морандьєра та ін.

Заслуговує на схвалення широке використання здобувачем джерел на іноземній мові (більше 100 позицій). У роботі здійснено порівняльний аналіз доктрини та законодавчого досвіду зарубіжних країн.

Варто позитивно оцінити також і доволі потужну емпіричну базу дослідження Р. І. Таш'яна. Йдеться, насамперед, про використані здобувачем для виявлення існуючих у правозастосовній практиці проблем, їх аналізу та вироблення шляхів їх вирішення судові рішення Верховного Суду та інших судових інстанцій у справах, що стосуються недійсності правочинів, а також матеріали практики правозастосування в міжнародних та зарубіжних судових органах, що сприяло одержанню обґрунтованих висновків.

Такий ретельний підхід здобувача до підбору використаної теоретичної, нормативної та емпіричної бази свого дослідження дозволив досягти належного рівня достовірності його результатів.

Новизна одержаних наукових результатів виявляється у тому, що вперше після прийняття Цивільного кодексу України 2003 року на рівні докторської дисертації проведено теоретичне дослідження проблем недійсності правочинів в цивільному праві та на його основі зроблено висновки й рекомендації з метою удосконалення існуючого правового регулювання у цій сфері, які можуть бути використані в процесі оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства України. Більшість сформульованих автором за результатами дослідження теоретичних висновків і практичних пропозицій є слушними та в достатній мірі обґрунтованими і у своїй сукупності становлять особистий внесок здобувача у розвиток вітчизняної цивільно-правової науки щодо розв'язання проблеми недійсних правочинів та їх правових наслідків. Значну частину винесених на

захист положень наукової новизни становлять теоретичні висновки та практичні рекомендації, обґрунтовані здобувачем уперше, решта положень розвивають вже раніше висловлені в науці позиції, посилюють їхню аргументацію, удосконалюють їх.

Передусім варто відмітити наявність єдиної концепції роботи, логічний підхід до побудови дослідження, за яким тема розкривається від загального до конкретного – від загального розуміння феномену недійсності у філософії та праві – до недійсності правочинів як цивілістичної категорії. У цьому відношенні варто відзначити авторське визначення недійсності правочинів як визначеної в силу нормативних приписів закону (для нікчемних правочинів) або рішення суду (для оспорюваних правочинів) його неспроможність створювати бажані для його сторони (сторін) правові наслідки внаслідок його дефектності, що ґрунтується на передбачених законом підставах (нормативно закріплених у вигляді виключного переліку окремих складів недійсних правочинів), внаслідок чого виникає обов'язок сторони (сторін) недійсного правочину повернути все передане їй (їм) як отримане безпідставно та/або у визначених законом випадках відшкодувати контрагенту завдану йому майнову та/або немайнову шкоду, фактично завдані збитки або зазнати інших втрат майнового характеру (с. 10) При цьому дисертант слушно наголошує на тому, що недійсність правочинів завжди має два аспекти – приватноправовий та публічноправовий, оскільки, з одного боку, є механізмом забезпечення та захисту прав і інтересів учасників приватного обороту, а з іншого – є прикладом державного втручання у приватно-правову сферу. У зв'язку з цим, у сфері недійсності правочинів менше використовується диспозитивний метод правового регулювання (хоча він також може мати місце), у порівнянні з іншими інститутами цивільного права (с. 118).

При цьому одним із векторів подальшого удосконалення правового регулювання недійсних правочинів, які намагається розвинути здобувач, є певне розширення диспозитивних підходів у регламентації недійсності правочинів, що відповідає досвіду розвинутих європейських країн. Наприклад,

доволі прогресивною є обґрунтована в дисертаційній роботі позиція щодо доцільності законодавчого закріплення можливості надання сторонам окремих видів правочинів права визнавати їх недійсними у договірному порядку, якщо при цьому не порушуються суб'єктивні цивільні права та законні інтереси інших зацікавлених осіб (с. 14). Варто погодитися із тим, що ця пропозиція пришвидшить вирішення питань про недійсність правочину, а також відповідатиме принципу диспозитивності як методу цивільно-правового регулювання.

Одним із важливих проблемних питань, що зайняло заслужене місце у дослідженні Р. І. Таш'яна, є юридична природа недійсних правочинів. У цьому відношенні автор займає доволі новаторську позицію, розглядаючи недійсний правочин з позиції вчення про дефектні юридичні факти. У зв'язку з цим заслуговує на підтримку запропонована дисертантом дефініція недійсного правочину, відповідно до якої він розглядається, як неспроможний (дефектний) юридичний факт-дія, вчинення якої не призводить до визнання за ним правового значення правоутворюючого, правозмінюючого чи правоприпиняючого юридичного факту, однак має юридичним наслідком виникнення у сторони (сторін) обов'язку повернення безпідставно набутого та покладення на сторону (сторони) передбачених чинним вітчизняним цивільним законодавством додаткових втрат майнового характеру (с. 11, 118).

Окремої уваги заслуговують положення наукової новизни щодо чотирьох варіантів (рівнів) характеристики (наявності або відсутності) юридичної сили відповідного діяльнісно-поведінкового акта – неіснування (*inexistence*); недійсність (*invalidity*); безрезультатність (*ineffectiveness*); дійсність, чинність, дієвість (*effectiveness*) (с. 11). Названий підхід дозволив автору визначити недійсність (нечинність, недієвість) як зворотній правовий ефект – невизнання за правочином (у значенні діяльнісного акта) створення позитивного правового ефекту у вигляді того правового результату, настання якого прагне його сторона (сторони). Подібна позиція може набувати важливого практичного

значення, наприклад, для розмежування недійсних і неукладених (невчинених) правочинів.

Варто позитивно оцінити пропозицію автора щодо запровадження презумпції, що навіть за наявності об'єктивних підстав для оспорювання неоспорений протягом певного строку оспорюваний правочин вважається схваленим відповідною його стороною і позбавляє її в подальшому права на його оспорювання у судовому порядку, що теоретично обґрунтовується також вимогами щодо несуперечливої поведінки сторін (с. 13, 198). Безсумнівно, така новела сприятиме забезпеченню стабільності цивільного обороту.

Кроком до гармонізації із законодавством країн Європейського Союзу є пропозиція Р. І. Таш'яна щодо можливості встановлення окремим способом захисту цивільних прав та інтересів повноваження суду визнати недійсними певні умови договору, замінивши їх на передбачені законом умови. Зазначена новела сприятиме розширенню судової дискреції та більш гнучкому захисту суб'єктивних цивільних прав та законних інтересів учасників цивільних відносин.

Заслуговує на підтримку також позиція дисертанта щодо запровадження на рівні законодавства можливості судового підтвердження нікчемності правочину (с. 12, 184). Як відомо, свого часу Верховним Судом України висловлювалася позиція щодо допустимості звернення з позовом про встановлення нікчемності правочину у разі існування між сторонами спору щодо цього. Проте Верховний Суд відступив від цієї позиції, вважаючи це неефективним способом захисту. Проте подібна позиція Верховного Суду, фактично, ставить сторони нікчемного правочину у нерівне становище стосовно можливості ініціювати судовий процес з метою, в тому числі, усунення невизначеності щодо того, чи є укладений між ними правочин нікчемним, чи ні. Адже, по суті, такою можливістю наділена лише сторона нікчемного правочину, яка вимагає його виконання. Дисертант цілком слушно звертає увагу на те, що в багатьох правопорядках можливість судового

підтвердження нікчемності правочину передбачена законодавчо, а тому її доцільно закріпити і в Україні.

Ще одним фундаментальним питанням у досліджуваній сфері є правові наслідки недійсного правочину. У цьому відношенні дисертант, беручи до уваги законодавчі підходи, які існують у багатьох зарубіжних країнах, насамперед – європейських, та розвиваючи положення Концепції рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України, послідовно відстоює позицію щодо доцільності відмови від реституції як самостійного способу захисту цивільних прав та інтересів і вирішення питання щодо правових наслідків недійсного правочину через механізм повернення безпідставно набутого чи безпідставно збереженого за рахунок іншої особи майна, тобто кондикції (глава 83 Цивільного кодексу України) (с. 16, 237-240). Варто зазначити, що така позиція, серед іншого, здатна пояснити зобов'язально-правову природу повернення сторонами недійсного правочину одна одній усього отриманого ними на його виконання.

Необхідно відзначити виважене та прискіпливе ставлення автора дисертації до опрацювання теоретичних джерел, детального аналізу термінологічного апарату, понять, а також тез і думок різних науковців, на основі чого дисертант формував власні фахові, логічні, слушні висновки та позиції, що може свідчити про комплексний науковий підхід до тих явищ і процесів, які досліджувались у роботі.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів.
Сформульовані та викладені дисертації положення, узагальнення та висновки можуть бути використані:

у науково-дослідній сфері для розв'язання та подальшого дослідження проблеми недійсності правочинів та їхніх правових наслідків;

правотворчій сфері – висновки, пропозиції та рекомендації, викладені в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані для вдосконалення норм цивільного законодавства, що регулює недійсність правочинів, зокрема в процесі рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України;

правозастосовній діяльності – в процесі розроблення загальних рекомендацій в процесі вирішення судами справ щодо недійсності правочинів;

освітньому процесі – під час розроблення та викладення навчальних дисциплін «Цивільне право України», «Сімейне право України», «Здійснення і захист цивільних прав», низки спецкурсів, для написання відповідних підручників, навчальних посібників, конспектів лекцій тощо за профілем дисертаційного дослідження.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях та їх апробація. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в роботі, достатньо повно відображені в опублікованих дисертантом наукових працях. Основні авторські висновки та пропозиції дисертаційного дослідження викладено у 45 наукових публікаціях, серед яких 16 наукових статей у вітчизняних фахових виданнях, 4 статті в іноземних періодичних фахових виданнях, 5 статей у наукових виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах даних *Web of Science / Scopus*. Наведені публікації відображають зміст проведеного Р. І. Таш'яном наукового дослідження з достатньою повнотою.

Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані, про що свідчить, зокрема, їх оприлюднення на численних науково-практичних конференціях, форумах та інших наукових заходах, у тому числі міжнародних.

Про апробацію результатів дисертаційного дослідження Р. І. Таш'яна на найвищому рівні свідчить також представлення їх для обговорення на розширеному засіданні відділення цивільно-правових наук Національної академії правових наук України, яке відбулося 24 січня 2024 року. Варто відзначити, що дисертантом були належним чином враховані висловлені в ході цього обговорення зауваження та рекомендації.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження містить покликання на згадані автором у тексті джерела інформації. При використанні ідей, розробок, тверджень дотримано положення законодавства про авторські права, надано повну та достовірну інформацію про

результати наукової діяльності, а також використані методи дослідження. Вказане дозволяє зробити висновок про дотримання дисертантом вимог академічної доброчесності. Дисертація є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею. Ознак академічного плагіату в роботі не виявлено.

Оцінка оформлення дисертації. Текст роботи викладено зрозуміло і доступно академічною українською мовою. Дисертація оформлена у вигляді рукопису, який виконано відповідно до нормативних вимог, що встановлені для оформлення результатів наукових досліджень дисертаційного рівня. Оформлення дисертації відповідає вимогам, що затверджені наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» № 40 від 12 січня 2017 року.

Аналіз дискусійних положень дисертації та основні зауваження. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Р. І. Таш'яна, необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусій під час публічного захисту:

1. Дисертант пропонує запровадити механізм позасудового оспорювання правочинів шляхом надання його учасникам права їх оспорювання поданням письмової заяви з пропозицією у позасудовому порядку добровільно визнати недійсність укладеного між ними оспорюваного правочину на підставі очевидних та безспірних доказів його недійсності, прийняття якої буде означати згоду контрагента із власної волі зазнати за погодженням між сторонами всіх або частини майнових втрат у межах нормативно визначених негативних правових наслідків його недійсності (с. 11-12, 194-197). Оскільки йдеться про принципово нову для вітчизняного цивільного права конструкцію, варто було б більш детально пояснити, якого кола правочинів може стосуватися це нововведення, а також розкрити порядок та процедуру такого оспорювання. Виникає також питання щодо доцільності заміни перевіреної часом функції судів таким новим правовим механізмом. Крім того, не можна виключити ризик зловживання сторонами правочину цим правом.

2. Однією із пропозицій, обґрунтованих у дисертаційній роботі Р. І. Таш'яна, є положення наукової новизни щодо необхідності запровадження до законодавства України поняття «ворожого правочину», який має прямий або опосередкований зв'язок з інтересами країни-агресора (с. 15). Відповідно, здобувач пропонує закріпити норми про ворожий правочин в окремій статті глави 16 Цивільного кодексу України (с. 342). Варто погодитися із позицією здобувача, що зазначене нововведення є надзвичайно важливим і актуальним, оскільки виступає своєрідним цивільно-правовим інструментом протидії військовій агресії. Проте, по-перше, автору варто було би конкретизувати, в чому саме може полягати «прямий або опосередкований зв'язок з інтересами країни-агресора». По-друге, постає питання стосовно місця норм про ворожий правочин у Цивільному кодексі України: наскільки виправданим є закріплення їх у главі 16 кодексу серед інших складів недійсних правочинів, чи все-таки відповідні норми, враховуючи їх екстраординарний характер, доцільніше було би передбачити, скажімо, у Прикінцевих та перехідних положеннях кодексу.

3. На с. 15 автором пропонується доповнити цивільне законодавство України позасудовою, договірною моделлю конвалідації, яка полягає у визнанні сторонами дійсності оспорюваних правочинів за взаємною згодою. Незважаючи на те, що така конструкція дійсно існує в окремих європейських правопорядках, постає питання про можливість застосування конвалідації щодо оспорюваних правочинів. Якщо виходити із нормативного розуміння поняття оспорюваного правочину у ст. 215 Цивільного кодексу України, то такий правочин є дійсним доти, доки його не буде визнано недійсним судом. Сам же здобувач стосовно оспорюваного правочину зазначає, що в разі відсутності відповідного рішення суду такий правочин є дійсним і жодна особа не може посилаючись на його недійсність (с. 166). У зв'язку з цим виникають сумніви щодо можливості застосування механізму конвалідації (тобто визнання дійсним) щодо оспорюваного правочину.

4. Привертають увагу пропозиції Р. І. Таш'яна щодо запровадження у вітчизняну практику правотворчості та правозастосування широко

розповсюджені у окремих країнах юридичної конструкції «естоппель», сутність якої полягає у забороні для сторони правочину діяти у відповідних цивільно-правових відносинах всупереч своїй попередній поведінці. Погоджуючись у цілому щодо необхідності дотримання засад передбачуваності поведінки учасників цивільних відносин, слід зауважити, що «естоппель» має більш широку сферу застосування і стосується не тільки недійсності правочинів. Фактично, усі вимоги щодо несуперечливої поведінки будь-якого суб'єкта права тим чи іншим чином торкаються проблематики «естоппелю». Крім того, доктрина «естоппель» (*equitable estoppel*) є більш характерна для країн загального права, тоді як в країнах континентальної системи більш застосовною є доктрина заборони суперечливої поведінки (*venire contra factum proprium*). Саме остання доволі активно застосовується в Україні у практиці Верховного Суду. Тому автору бажано додатково пояснити саму доцільність запровадження в Україні доктрини «естоппель» та її значення відносно недійсності правочинів – чи є порушення її вимог окремою підставою недійсності правочину.

5. Серед положень наукової новизни привертає увагу пропозиція дисертанта щодо необхідності закріплення у Цивільному кодексі України дефініції «франдаторного правочину», під яким слід розуміти правочин, вчинений боржником у зобов'язанні з метою унеможливлення його виконання або порушення інтересів кредитора іншим чином. Зазначене нововведення, на думку дисертанта, дозволить закріпити на законодавчому рівні конструкцію франдаторності правочинів з урахуванням правових позицій та практики Верховного Суду (с. 15). Не відкидаючи в цілому саму ідею недійсності правочину, вчиненого боржником на шкоду інтересам кредитора, закріплення в Цивільному кодексі України самого поняття «франдаторний правочин» убачається проблемним з огляду на термінологічний аспект. Адже в текстах міжнародних документів з уніфікації приватного (договірного) права англійською мовою термін *fraud* вжито в значенні «обману» як підстави для оспорювання договору (ст. 3.2.5. Принципів міжнародних комерційних

договорів УНІДРУА; ст. 4:107.Принципів європейського договірного права (PECL); ст. II. – 7:205 Принципів, визначень та модельних правил Європейського приватного права (DCFR)). Втім, згідно із законодавством України, обман є самостійною підставою для визнання правочину недійсним відповідно до ст. 230 ЦК України.

6. Доволі цікавою є запропонована автором класифікація недійсних правочинів за різними підставами: абсолютно й відносно недійсні; односторонньо та багатосторонньо недійсні; позитивно та негативно оспорювані; на недійсні з внутрішніх та зовнішніх підстав; нестійко недійсні або правочини у стані невирішеної недійсності. Однак дисертанту варто було б детальніше розкрити значення цих класифікацій і обґрунтувати доцільність їхнього запровадження у вітчизняне законодавство з огляду на те, що значна частина цих класифікацій напрацьована у зарубіжному праві. Крім того, поділ недійсних правочинів на абсолютно й відносно недійсні є досить близьким до поділу на нікчемні та оспорювані. Відповідно, виникає питання розмежування цих категорій. Цікаво було б також почути думку автора щодо того, яке конкретне значення матимуть ці класифікації у судовій практиці.

Разом із тим, наведені зауваження стосуються питань, які є предметом наукової дискусії, спрямовані на подальші дослідження, жодним чином не знижують загального позитивного враження від роботи, не впливають на високу оцінку її якості.

Загальний висновок. За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за змістом, кількістю, обсягом публікацій і повнотою опублікованих дисертантом матеріалів дисертаційна робота Таш'яна Романа Івановича на тему «Недійсність правочинів у цивільному праві України» відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197.

На підставі викладеного, вважаю, що представлена до захисту дисертація є завершеною науковою працею докторського рівня, науково-обґрунтовані результати якої у сукупності розв'язують важливу для доктрини цивільного права наукову проблему недійсних правочинів та їх правових наслідків, а її автор Таш'ян Роман Іванович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

24 червня 2024 року

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Ігор ЯКУБІВСЬКИЙ

Підпис Якубівського І. Є.

ПІДТВЕРДЖУЮ

Вчений секретар

Львівського національного університету

імені Івана Франка

